
**Recounting the Rhetoric of Initial “Vav” (And) in Simple Prose,
Focusing on the Metonymic Pole of
the Language**

Effat Neghabi; Faculty of Letters and Humanities, Kharazmi
University, Iran
Mohsen Vesaghati Jalal; Ph.D. Candidate of Persian Language and
Literature, Kharazmi University, Iran*

1. Introduction

Language can be transformed into literary language either by literary techniques and figures of speech or by syntactic reciprocation. Jakobson suggests two approaches to make language artistic; the first is that language moves along the metonymic pole and in the second method, language flows at the metaphoric pole. To become artistic, simple prose (Morsal prose) tends to the metonymic pole of language. Therefore, while inspecting such literary works, using Jacobson's theory seems to be of a tremendous use.

Studying the works of simple prose shows that the structure of language is very much free in terms of its composition and order. This flexibility has allowed writers not only to convey meaning in a variety of beautiful ways but also enables them to convey secondary meanings by means of syntactic reciprocation. To accomplish this mission, considering the first part of the sentence is of great importance. One of the elements that catches the attention in the beginning of the sentence, is the “initial Vav”. Simple prose (Morsal prose) are particularly prominent in terms of employing initial Vav. Considering the aforementioned fact, the *Tarikh-i Bal'ami* or *Tārīkh-nāma*, *Tarikh-i Sistan* (History of Sistan) and *Nowruznameh* (Epistle of Nowruz) are of particular quality and importance.

2. Methodology

Since this study is concerned with: initial Vav's position in the primary structure of the sentence, and the composition and proximity

* Corresponding author. E-mail: moh_ves@yahoo.com.
DOI: 10.22103/jll.2019.14210.2667

of words, it is essential to examine the initial Vav in aforementioned books, adopting the new theories of linguistics, in particular the “theory of metonymic pole of the language”, to identify some of the virtues of this letter. Now the question is how, then, does it play a role in disrupting ordinary language, creating secondary meanings and the beauty of simple prose?

In order to find a suitable answer to the research question, this paper examines aforementioned books, using a formalist approach and emphasizing on Jacobsen's metonymic pole theory. And a descriptive-analytical method based on structural stylistics has been adopted in order to achieve the purpose of this article. so that the role of initial Vav could be dealt with more conveniently by examining the composition of sentence elements.

3. Discussion

The initial Vav has a high frequency in the structure of simple prose. And as a stylistic element it serves an aesthetic function in simple prose texts. Although initial Vav in such prose texts, has some similarities to “Estinaf Vav”, but the fundamental difference is in the type of artistic influence and function.

In simple prose texts, these types of "Vavs" fall into two categories:

A. Qur'anic initial Vav: Old books of the first period of the Farsi language show that the early sentences are sometimes influenced by the translation of the Holy Quran, and their secondary implications often emphasize on the notion. Like the Estinaf Vav, these Vavs often serve a decorative and aesthetic linguistic function, the emphasis is sometimes on the meaning and sometimes on affection and attention.

B. The syntactic rhetoric of the early Vavs imparted from ancient Farsi: In simple prose books, we sometimes find thematic Vav letters that are unaffected by the Arabic language, but there are some indications that their syntactic rhetoric is retrieved from native culture and ancient Farsi.

Occasionally, in simple prose, considering semantics there is such an absolute discontinuity between the two sentences that it sounds like a disjunction is inevitable, but the author avoids that and uses initial Vav ahead of the second sentence, which has nothing to do with the first sentence. In such cases, the initial Vav can have numerous secondary implications that expand the meaning and add to the elegance of the text. Some of the communicative and rhetorical functions of this type of Vav letters are:

1. Occasionally, the initial Vav is used in the sense of emphasis.

2. Sometimes the author, by placing Vav at the beginning of the sentence, intends to derive another meaning from it and to imply the meaning of the threat.

3. Sometimes, at the beginning of the sentence, initial Vav implies the secondary concept of plurality.

4. In some cases, the initial Vav cause the sentence, in addition to its apparent meaning, to take on the virtual meaning of affection, thereby reinforcing the secondary meaning of the sentence and accounts for concision.

5. Function of initial Vav in prose rhythm: placing the initial Vav at the beginning of the sentence creates specific linguistic rhythm and reinforces the virtual notion of emphasis and reinforcement throughout the sentence. In this case, the word "Va`" with a short and decisive syllable, functions as an influential factor, enhancing the musical power of language, in keeping with the epic spirit of the early Farsi speakers.

6. Initial Vav's function in creating syntactic equilibrium: The equilibrium with the formalists is the addition of extra functions to the standard language in order to break down the structure of standard language into literary language. Equivalencies are created through verbal and phonetic repetition and highlight the language, but not every repetition leads to the elegance of the text. In any balanced pattern there must be a coefficient of similarity and a coefficient of divergence. If there isn't any divergence among two balanced patterns, the resulted reiteration is just a mechanical repetition without any literary value. In the meantime, initial Vav's rhetorical function is very interesting and important in creating syntactic equilibrium. Initial Vav, as a metaphorical element, enters the text and, as Jakobson puts it, provides for a coefficient of divergence for similar repetitions, in order for simple prose to emerge in its highest literal form.

7. The results of the statistical and comparative analysis of initial Vav and other types of Vav: Statistics show that the initial Vav in simple prose is more frequent than conjunctive Vav. Such that, in the statistical population, the *Tarikh-i Bal'ami* or *Tārīkh-nāma* which is the oldest sampling source, has benefited more from the initial Vav than the other sources.

Another important point that should not be overlooked is the connection between the conjugative Vav and the initial Vav, with the interior and exterior of the language. Simple prose writers focused more on interior of language. They expanded the language from the inside, so they needed less to synonyms and conjunctives. The rhetorical function of the initial Vav is associated with the interior of

the language; hence, its function in simple prose is more frequent than conjunctive Vav. 8. One of the characteristics of simple prose is the tendency toward brevity. Brevity in simple prose have either been achieved through the concision, or through elimination, in the meantime, the initial Vav with its secondary implications functions as one of the components of brevity. By presenting at the beginning of the sentence this letter affects all the elements of the sentence. Sometimes it eliminates words, and when it comes to the remaining words, it can impose them to carry additional meanings and thereby it brings about brevity.

4. Conclusion

In text linguistics, in addition to the syntactic position of vocabularies, the influence of letters on text consistency is also examined. The initial Vav as one of the main integrating elements of simple prose, has a rhetorical and communicative function and its recognition results in the enhancement of the literary capacity of Farsi language. Initial Vav is highly frequent in the course of simple prose and with a deviation from the standard language, it is considered to be a methodological phenomenon.

What is the aesthetic role of placing this letter in the beginning of the sentences, in simple prose? To find an appropriate answer to this question, and by adopting a descriptive-analytical method, based on structural stylistics, with a focus on semantics, the speculations of rhetoricians and syntacticians have been examined. And the simple prose texts have been analyzed inductively, based on the theory of metonymic pole of language. The results show that the initial Vav in the simple prose, was not influenced by the Arabic language, nevertheless as an important tool in Farsi, it transformed the language from within. And while virtualizing the language through syntactic reciprocation, and with emotional, musical, brevity, textual coherence, the creation of syntactic balance, the imposition of secondary implications on the text, the word order, and the reinforcement of literary facilities, it truly transforms and enhances the simple prose elegantly and artistically.

Keywords: Initial Vav, Simple prose (Morsal prose), Metonymic pole of the language, Aesthetics.

References [in Persian]:

- Abolghasemi, M. (1999). *Dastur-e tarikhi-ye zaban-e Fars* [A historical grammar of the Persian language]. Tehran: Sazmane motale vatadin-e kotob-e olum-e ensani (SAMT).
- Ahmadi, B. (2011). *Sakhtare Taval Va Matn* [The Text-structure and Textual Interpretation]. (14th ed.). Tehran: Markaz.
- Ahmadi, B. & Qari, M. R. (2012). "The Rhetorical and Artistic Role and Meaning of Letters in the Language of Poetry". *Journal of Persian Language and Literature Research*. N. 38. Pp. 173-192.
- Anonymous. (1987). *Tāriq-e Sistān*. ed. Moḥammad-Taḳi Bahār. (2nd ed.). Tehran: Padide-ye Khavar.
- Bahar, M. (2002). *Sabk Shenāsi* [The Development of Persian Language]. (2nd ed.), Tehran: Zavvar.
- Bal'ami, A. (2000). *Tarikh-i Bal'ami*. ed. Moḥammad-Taḳi Bahār. Tehran: Zavvar.
- Dolatabadi, M. (2001). *Jay-e Khali-e Solu* [vacuum slouch]. Tehran: Cheshmeh.
- Fotouhi, M. (2009). *Stylistics, Theories, Approaches and Methods*. Tehran: Sokhan.
- Gholamrezai, M. (2015). *Stylistics of Persian prose*. Tehran: Sazmane motale va tadin-e kotob-e olum-e ensani (SAMT).
- Hagh shenas, A. M. (2004). "The Three Manifestations of one Art: Verse, prose, and poetry in Literature". *Quarterly Journal of Literary studies*. Vol.1. No. 1.2. Pp.71-92.
- Hagh shenas, A. M. (2009). *Literary and linguistic articles*. Tehran: Niloofar.
- Haghbin, F. (2013). *Iranian Linguistics*. Tehran: Markaz.
- Jurjani, A. (1989). *Dala'il al-Ijaz*. Trans Radmanesh, M. Mashhad: Astan Qods Razavi.
- Jacobsen, R. (2007). *Linguistics and Literary Criticism*. Trans Maryam Khuzan & Hussein Payandeh. Tehran: Ney.
- Khayyam, O. (1933). *Nowruznameh* [Epistle of Nowruz]. ed. Mojtaba Minoui. Tehran: Ketabkhaneh-ye Kaveh.
- Khatibi, H. (2009). *Prose expertness*. Tehran: Zavvar.
- Khorramshahi, B. (1995). "Quranic Points". *The Bayyanat Journal*. Vol. 3. No. 9. pp. 26-37.
- Malik Marzban, N. (2007). "Investigating Vav's Symbol in Saadi's Poetry". *University of Al-Zahra Journal of Humanities*. vol. 17. No. 68-67. Pp. 147-168.
- Natel Khanlari, P. (2010) *Tarikh-e Zaban-e Farsi* [History of Persian language]. Tehran: Farhang-e Nashr-e No.

-
- Omranpour, M. R. (2005). "Solid Structures and Its Aesthetic Role in Kalileh and Demena." *Persian Language and Literature Research*. N. 5. Pp. 121-147.
- Ravanipoor, M. (1990). *Sangha-ye-Sheitan [Devil's Gems]*. Tehran: Markaz.
- Seyedghasem, L. (2017). *The Rhetoric of Syntax Structures in Tarikhe Beyhaghi*. Tehran: Hermes.
- Shafiei Kadkani, M. (1994). *Mosiqiye Sheer [Rhythm in poetry]*. Tehran: Agah.
- Sayyad Kuh, A. & Raiesi, A. (2017). "Extensive Functions of the Conjunction in Golestan-e Saadi". *Language Art*. vol. 2. Pp.5-32.
- Safavi, C. (2011). *From linguistics to literature*. Tehran: Surre-ye Mehr.
- Shariati, A. (1970). *Hobout [Descent]*. Tehran: Soroush.
- Shamisa, C. (2008). *Prose stylistics*. Tehran: Mitra.
- Taghipour, A. (2016). "A Comparative Study of Vav Functions in Farsi and Arabic with Saadi Poetry". *Linguistic Queries Monthly*. vol.3. Pp. 19-34.
- Zolfaghari, D. (2010). "Two Types of Vav in Shahnameh". *Persian Journal of Stylistics and Prose Stylistics*. vol. 5. No. 2. Pp. 217-227.

نشریه نثر پژوهی ادب فارسی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال ۲۲، دوره جدید، شماره ۴۵، بهار و تابستان ۱۳۹۸

بازخوانی بلاغت «واو آغازین» در نثر مرسل با تأکید بر قطب مجازی زبان (علمی - پژوهشی)*

دکتر عفت نقابی^۱، محسن وثاقتی جلال^۲

چکیده

در زبان‌شناسی متن‌بنیاد علاوه بر مطالعه جایگاه نحوی واژگان، تأثیر حروف بر انسجام متن نیز بررسی می‌شود. حرف واو آغازین به عنوان یکی از عوامل انسجام‌بخش متون نثر مرسل، کارکرد بلاغی و ابلاغی نیز دارد که شناخت آن، می‌تواند، بر ظرفیت ادبی زبان فارسی بیفزاید. واو آغازین در نثر مرسل، بسامد بالایی دارد و از این نظر، یک پدیده سبکی به شمار می‌آید. قرار گرفتن این حرف در آغاز جمله‌ها، چه نقش زیبایی‌شناختی می‌تواند، داشته‌باشد؟ این مقاله برای یافتن پاسخ مناسب، با روش توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر سبک‌شناسی ساختارگرا، آرای بلاغیون و نحوین را مطالعه نموده و با تکیه بر نظریه قطب مجازی زبان، به شیوه استقرایی و آوردن شاهد مثال، متون نثر مرسل را تحلیل کرده‌است. نتایج نشان می‌دهد که واو آغازین در ساختار نثر مرسل، تحت تأثیر زبان عربی نبوده، بلکه به عنوان ابزار مهم زبان فارسی، درونۀ زبان را متحول نموده و ضمن مجازی کردن زبان از طریق جای‌گردانی نحوی، با کارکرد عاطفی، موسیقایی، ایجاز، انسجام متن، ایجاد توازن نحوی، تحمیل دلالت‌های ثانویه بر متن، آرایش واژگان و تقویت امکانات ادبی به شکل معناداری نثر مرسل را هنری و زیبا کرده‌است.

واژه‌های کلیدی: واو آغازین، نثر مرسل، قطب مجازی زبان، زیبایی‌شناسی.

* تاریخ ارسال مقاله: ۱۳۹۸/۰۳/۱۸

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۸/۰۴/۲۱

۱- دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه خوارزمی تهران.

۲- دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه خوارزمی. (نویسنده مسئول)

Email: moh_ves@yahoo.com.

DOI: 10.22103/jll.2019.14210.2667

۱- مقدمه

متن ادبی با فاصله گرفتن از زبان عادی، به زبان هنری تبدیل می‌شود. زبان، گاه با آرایه‌های ادبی و گاهی نیز با جای‌گردانی نحوی ادبی می‌گردد. هرگاه به منظور زیبایی‌آفرینی، عناصر جمله جابه‌جا شوند، ساختار زبان درهم می‌شکند. در این حالت، درهم شکستن ساختار، عین هنر است و از دل بی‌نظمی، نظم برمی‌خیزد و ادبیات رخ می‌نماید. از این رو زبان هنری، ذاتاً ساختارشکن است. یاکوبسن (Jakobson) برای هنری شدن زبان، دو راه پیشنهاد می‌کند؛ روش اول این است که زبان در امتداد قطب مجازی زبان حرکت می‌کند. در روش دوم، زبان در قطب استعاری جریان می‌یابد. نثر مرسل برای هنری شدن، به قطب مجازی زبان گرایش دارد. جایی که واژگان با ترکیب و هم‌نشینی به دگرگونی و رستاخیز می‌رسند و ساختار زبان معیار را برهم می‌زنند تا متن به مرز ادبیّت نایل گردد. از این منظر، جوهر نثر مرسل زبان است و ادبیّتش ساخت‌شکنی زبان. بنابراین، در بررسی این نوع آثار، بهره‌مندی از نظریه یاکوبسن بسیار مناسب به نظر می‌رسد.

۱-۱- بیان مسئله

مطالعه آثار نثر مرسل نشان می‌دهد، ساختار زبان از نظر ترکیب و ترتیب اجزای جمله، از آزادی بسیاری برخوردار است. «زبان فارسی و روسی از نظر جابه‌جایی عناصر جمله، خیلی انعطاف‌پذیرتر از زبان انگلیسی‌اند.» (فتوحی، ۱۳۹۰: ۲۷۳) این انعطاف‌پذیری، به نویسندگان فرصت داده، تا معنا را به روش‌های متنوع و زیبا ابلاغ نمایند و با جای‌گردانی نحوی، دلالت‌های ثانویه‌ای را بر دوش کلمات بگذارند. در انجام این رسالت، بخش ابتدایی جمله، بسیار اهمیت دارد.

کلمات مهم‌تر با ورود به قسمت ابتدایی جمله، نقش جمال‌شناسیک و رسایی بیشتری را برعهده می‌گیرند. از این رو، این جایگاه در ساختار جمله باعث آشنایی‌زدایی بیشتر، توازن‌سازی بهتر، کارکرد موسیقایی خوش‌آهنگ‌تر و دلالت ثانویه متنوع‌تری می‌شود. از منظر فرمالیست‌ها، همه موارد فوق، از مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی نثر مرسل محسوب می‌شوند. یکی از عناصری که در بخش ابتدایی جمله، جلب توجه می‌کند، واو آغازین است. حال، پرسش این است: وقتی واو آغازین در ابتدای جمله قرار می‌گیرد، چگونه در

ساخت‌شکنی زبان عادی، ایجاد دلالت‌های ثانویه، مجازی شدن زبان و زیبایی نثر مرسل، نقش ایفا می‌کند؟

۱-۲- پیشینه تحقیق

در زبان‌شناسی متن‌بنیاد، تأثیر حروف بر انسجام متن مورد توجه است. پژوهشگران غربی اغلب به وجه ساختاری حروف توجه دارند. هلیدی (Halliday) بر این باور بود که «حرف ربط بین جمله‌ها انتقال بلاغی ایجاد می‌کند.» (سیدقاسم، ۱۳۹۶: ۶۴) اما بلاغیون مسلمان به بُعد معنایی حروف، بیشتر توجه داشتند. حرف واو آغازین به عنوان یکی از عوامل انسجام متن است که از نظر بلاغت، چندان مورد توجه نبوده و در نزد نحوین زبان عربی و فارسی، دو مسیر جداگانه‌ای را طی کرده. در کتاب‌های دستور زبان و تفسیر قرآن از دو نوع واو آغاز جمله‌ها، سخن به میان آمده؛ نوع اول، واو استیناف است و دیگری واو زائد.

سرسلسله این پژوهش‌ها، به فرآ (متوفی ۲۰۷ق.) می‌رسد. مفهوم مجازی واو استیناف، از نظر او انتقال عاطفه است. جرجانی به طور مستقیم درباره واو استیناف سخن نگفته، اما مبحث وصل و فصل کتاب *دلائل الاعجاز*، فتح بابی است که نحوین و بلاغیون را به مطالعه ساختاری حرف واو واداشته. زمخشری در کتاب *کشاف* بر مفهوم معنایی و عاطفی آن تأکید دارد. در قرآن قدس که قدیمی‌ترین ترجمه قرآن کریم است، اغلب واوهای استیناف حذف شده‌اند. در ترجمه تفسیر طبری و تفسیر میبدی هم واو استیناف، هنگام ترجمه آورده نشده؛ به همین دلیل در میان معاصران، خرّمشاهی معتقد است که زبان فارسی، واو استیناف ندارد. وی کارکرد تزئینی بر آن قائل است. مرامی و بیگلری در مقاله «بررسی واو به عنوان شاخص سبکی و پدیده معنا ساز»، واو استیناف را یک شاخصه سبکی می‌دانند. هرچند در زبان فارسی، واو استیناف را نمی‌توان، واو آغازین نامید؛ اما برخی شباهت‌ها، شبهه عربی بودن آن را تداعی می‌کند. مطالعات زبان‌شناسی و دستوری تاریخی نشان می‌دهد، واو آغازین ریشه در زبان فارسی کهن دارد. با وجود این، هیچ‌گاه بدان، نگاه جمال‌شناسی و بلاغی نشده است. شفیع کدکنی در موسیقی شعر به کارکرد بلاغی حرف واو ربط در آثار سعدی اشاره‌ای داشته که موجب شده، چندین مقاله و پایان‌نامه در این باره نوشته شود. خطیب‌رهر در کتاب *حروف ربط و اضافه* هر از گاهی به کارکرد بلاغی

حرف واو پرداخته و به تبع دستوریان، انواع آن را ذکر کرده است. ذوالفقاری و همکارانش در مقاله «دو نوع واو نو یافته در علم معانی با تکیه بر شاهنامه» معتقدند، واو مقابله و واو فوریت، ویژگی سبکی شاهنامه است و مبدع آن حکیم توس است.

احمدی و قاری در مقاله «نقش بلاغی و هنری و معناآفرینی حروف ربط در زبان شعر» از واو آغاز و پایان شعر یاد کرده و آن را یک نوع حرف ربط می‌دانند. مقاله دیگری که به کارکرد حرف واو ربط پرداخته، «کارکرد گسترده حرف واو در گلستان» است. صیادکوه و رئیسی براین باورند که حرف واو ربط، منجر به ایجاد آرایه‌های مراعات‌النظیر، تضاد، ساخت‌های هم‌پایه، ترصیع و موازنه در گلستان شده است. آخرین مقاله را عمران‌پور نوشته و در آن، کاربرد ساخت‌های هم‌پایه را در کلیله و دمنه بررسی نموده است. با بررسی‌های انجام شده، مشخص می‌شود که هیچ کدام از مقالات و کتاب‌ها به واو آغازین و زیبایی‌های برخاسته از آن اشاره نکرده‌اند. امید است، این مقاله بتواند، نقش واو آغازین را در ایجاد بلاغ‌های نحوی نثر مرسل رمزگشایی کند.

۱-۳- ضرورت و اهمیت تحقیق

آثار نثر مرسل از نظر سبکی و کاربرد واو آغازین، برجستگی خاصی دارند. از این نظر، تاریخ بلعمی، تاریخ سیستان، نوروزنامه و... از کیفیت و اهمیت خاصی برخوردارند. از آنجایی که جایگاه واو آغازین در ساختار جمله، مدنظر این پژوهش است و با ترکیب و مجاورت کلمات سر و کار دارد، ضروری است، با بهره‌مندی از نظریه‌های جدید زبان‌شناسی به ویژه نظریه قطب مجازی زبان یا کوبسن، واو آغازین مورد بررسی قرار گیرد تا بخشی از زیبایی‌های آن شناسایی گردد. شناسایی کارکرد بلاغی و ابلاغی این حرف، می‌تواند، بر ظرفیت ادبی نثر فارسی معاصر بیفزاید و ضمن ایجاد ایجاز و دلالت‌های ثانویه، زبان را انعطاف پذیرتر نماید. بنابراین انجام این پژوهش، ضروری و مهم به نظر می‌رسد.

۲- بحث

۲-۱- نقش بلاغی حرف واو آغازین در قطب مجازی زبان

در متون نثر مرسل، یکی از پر بسامدترین عناصر جمله، حرف واو است. این حرف به دلیل تأثیرگذاری خود در ساختار جمله، مورد توجه این تحقیق است. با نگاهی به

کتاب‌های دستور و بلاغت زبان فارسی، می‌توان، دریافت که نتیجه مطالعات اندیشمندان، موجب شکل‌گیری دو بستر متفاوت در حوزه حروف شده‌است: گروه اول، دستورنویسانی هستند که رویکردشان صورت‌گرایانه و محدود به قواعد دستوری است. گروه دوم، رویکرد بلاغی به ساختار نحوی دارند. این رویکرد موجب شده، تا نقش حروف در شکل‌گیری دلالت‌های ثانویه جمله و جمال‌شناسی آن مورد توجه قرار گیرد. هرچند تعداد افرادی که رویکرد بلاغی به حروف دارند، بسیار اندک است، اما همین نگرش، راهی را آغاز کرده تا حروف در ساختار جمله، از منظر بلاغی مورد توجه قرار گیرند. جرجانی در *دلائل الاعجاز فی القرآن* به مقاصد نحوی و معنایی حرف واو در قرآن و اشعار عربی پرداخته‌است، اما مطالب آن کتاب، چندان تطابقی با بلاغت‌های زبان فارسی ندارد. از این‌رو، برای کشف جمال‌شناسی واو آغازین در زبان فارسی، باید روش دیگری انتخاب کرد. این مقاله تلاش دارد تا با عنایت به نقد جدید و قدیم با روشی نو، زیبایی‌شناسی واو آغازین را مورد بررسی قرار دهد.

حرف واو بر اساس مجاورت با اجزای دیگر جمله، هم یک عنصر تأثیرپذیر است و هم در مجاورت دیگر اجزای جمله، مفهوم بلاغی آن گسترش می‌یابد و تبدیل به یک عنصر تأثیرگذار می‌گردد تا سایر ارکان جمله را از خویش پربار کند. مطالعه پژوهشگران در حوزه حرف واو، نشان می‌دهد، اگر در ساختار یک جمله، به حرف واو از منظر قطب مجازی زبان نگاه شود، برای آن، ممکن است، چهار حالت، پیش بیاید:

الف) ممکن است، حرف واو به عنوان یک هنر‌سازه، بر واژگان کناری خود، تأثیر زیبایی‌شناسانه‌ای بگذارد و به عنوان عنصر مؤثر عمل کند.

ب) ممکن است، حرف واو در نقش یکی از عناصر شکل‌دهنده جمله، از اجزای مجاور تأثیر جمال‌شناسانه‌ای بگیرد و خود به یک مؤلفه بلاغی تبدیل شود.

ج) در برخی مواقع، ممکن است، این حرف به عنوان یکی از ارکان جمله، در اثر هم‌نشینی با نقش‌های دستوری دیگر، در تأثیری متقابل، واژگان را از نظر معنایی توسعه دهد و بر ویژگی جمال‌شناسی آن عنصر بیفزاید و آن را به یک عنصر مهم در عرصه بلاغت نحوی تبدیل کند.

د) چهارمین حالتی که ممکن است، رخ دهد، حرف واو در ساختار جمله توسعه نیابد و صرفاً کارکرد دستوری داشته باشد.

مطالعات سیبویه در حوزه تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عناصر جمله بر اجزای مجاورشان، او را در کنار نام جرجانی، به یک اندیشمند دوران‌ساز تبدیل کرده‌است. یکی از مهم‌ترین دستاوردها و نوآوری وی، توجه به حروف مبنی و معرب در ساختار جمله‌های قرآنی است. سیبویه معتقد است؛ حروف از لحاظ تأثیرپذیری و تأثیرگذاری، دو نوع هستند. ورستیگ (versteeg)، زبان‌شناس غربی، آنها را حروف عامل و غیرعامل می‌نامد. «حروف عامل سازه‌هایی هستند که بر واژه‌های متمم خود تأثیر می‌گذارند.» (ورستیگ، به نقل از حق‌بین، ۱۳۹۲: ۱۵۶) منظور سیبویه از حروف مبنی، عناصری هستند که ویژگی اثربخشی ندارند. ورستیگ آنها را حروف غیرعامل نام‌گذاری کرده. باب سی‌ام کتاب سیبویه به همین موضوع پرداخته‌است. اگر مجموعه گفته‌های سیبویه را با زبان‌شناسی مقایسه کنیم، می‌توان ادعا کرد، در یک جمله، هر عنصر فعال با عنصر مجاور خود، ارتباط تنگاتنگی دارد. این نگرش، او را با نظریه قطب مجازی زبان، پیوند می‌دهد.

اگر در نثر مرسل به جایگاه حرف واو توجه کنیم، درمی‌یابیم که در بیشتر مواقع، کاربرد آنها در جایگاه خاص، کاملاً هدفمند و برای ایجاد زیبایی و بلاغت نحوی است. مطالعه آثار نثر مرسل نشان می‌دهد که حرف واو در آنها به چند شکل به کار رفته‌است:

الف) حرف واو در ابتدای جمله قرار گرفته‌است. «و من بدان آمدم که خانه کعبه را ویران کنم و سوگند خورده‌ام، شما ایمن باشید از من به خون و خواسته» (تاریخ بلعمی، به نقل از شعار، ۱۳۷۲: ۹۲)

ب) حرف واو به عنوان حرف ربط به کار رفته‌است. چنانچه در نمونه بالا هم مشاهده می‌شود. «و بومسلم به مرو بود و رسولان همی فرستاد منصور سوی او و او همی نیامد.» (تاریخ سیستان، ۱۳۶۶: ۱۳۸)

ج) حرف واو به صورت حرف عطف استفاده شده‌است. «بدان کوشد تا نام او بماند و نشان او گسسته نشود. چو آبادانی کردن و جای‌ها استوار کردن و دلیری و شوخی و جان سپردن و دانایی» (مقدمه شاهنامه ابومنصوری، به نقل از غلامرضایی، ۱۳۹۴: ۶۵) آمدن حرف واو در بین دو جمله و میان دو واژه در آثار دوره‌های دیگر، به ساخت‌های هم‌پایه منجر شده و

جمال‌شناسی نثر را از درونۀ زبان به برونۀ زبان منتقل کرده‌است. آنچه که نظر خواننده را در این آثار به خود جذب می‌کند و سبب آشنایی زدایی و برجسته شدن نثر می‌گردد، حضور حرف واو در آغاز جمله‌هاست. این نوع کاربرد، بسامد بالایی دارد. برای یافتن دلیل آن، لازم است تا به تلفظ واو توجه شود.

حرف واو در طول زمان، همواره دچار تغییر و تحوّل فراوانی شده‌است. آنچه که امروز از آن همه تنوع باقی مانده، دو گونه تلفظ است: یکی این است که به صورت واو مفتوح (و) خوانده می‌شود و دیگری به شکل واو مضموم (و) قرائت می‌گردد. ابوالقاسمی در دستور تاریخی به جایگاه حرف واو اشاره کرده، اما علتی برای آن نیاورده‌است. «حرف ربط واو در جمله به صورت‌های زیر به کار می‌رود... پیش از برخی از جمله‌ها می‌آید.» (ابوالقاسمی، ۱۳۸۸: ۱۶۷) و در جای دیگری، درباره تلفظ آن گفته: «حرف واو در زبان فارسی دری به شکل‌های «و، و، ا، و» است.» (ابوالقاسمی، ۱۳۸۸: ۲۹۸) هر چند امروزه، کاربرد حرف واو در آغاز جمله به ندرت اتفاق می‌افتد، اما هرگاه نثر به سوی زبان عاطفی گرایش می‌یابد و یا جمله، وجه انشایی به خود می‌گیرد، از ناخودآگاه نویسنده، حرف واو بیرون می‌آید و در آغاز جمله می‌نشیند و با خود مفاهیم بسیاری را به ارمغان می‌آورد. واژگان مجاورش را فربه و پربار می‌نماید. نمونه‌های زیر، تأکیدی بر این ادعاست:

«و اینک با دامنی پر از خوب‌ترین گوهرهای زمانه، دستی پر از زیباترین زیورهای زمینی آمده‌ام تا همه را، هر چه اندوخته‌ام، به معبد پاک تو ای الهه مهر، مهراوه قدسی من، وقف کنم» (شریعتی، ۱۳۵۹: ۱۰۳) «و در ته چشمه‌های غمی دایمی گلوله می‌شود و می‌ماند. و آن مرد با چشم‌های مات خودش کاهیدن همه زندگانی‌اش را نگاه می‌کند تا تمام شود» (دولت‌آبادی، ۱۳۵۶: ۶۸) «زن دیگر زن نبود. سنگواره‌ای از کلمه بود. و مرد تا مطمئن شود، به شانه‌اش دستی زد. و ناگهان هزار کلمه پخش زمین شد» (روانی پور، ۱۳۶۹: ۳۴)

استفاده از حرف واو در ابتدای جمله، تأثیر بلاغی زیادی بر جمله می‌گذارد و بر معنای ثانویه جمله‌های بعد از خود می‌افزاید. آنچه که درباره نویسندگان معاصر و نحوه استفاده آنها از این هنر سازه می‌توان گفت، این است که حرف «واو ابتدای جمله» بسامد پایینی دارد. تلفظ آن به صورت «و»، واو مفتوح، است. تجلی آن در این متون، برگرفته از

ادبیات شفاهی و ادبیات کهن است که هر از گاهی بر سر جمله می‌نشیند و آن را از زیبایی خود، برخوردار می‌نماید؛ بدون هیچ آگاهی و برخاسته از ذات هنری نویسندگان معاصر. در فرهنگ شفاهی و بومی نیز گاهی کارکرد این گونهٔ واو در آغاز جمله‌ها دیده می‌شود. خرده فرهنگ‌ها همیشه نقش نامرئی و تأثیرگذاری در پاسداشت زبان یک ملت داشته‌اند. این نکته دربارهٔ حرف واو آغازین نیز صادق است. امروزه در میان مردم شمال همدان که رگه‌هایی از زبان فارسی باستان در آن احساس می‌شود، بلاغت نحوی واو آغازین در دیالوگ‌های آنها شنیده می‌شود. این واژگان کهن، هنوز در بین مردم، زنده و پویا هستند، اما در زبان فارسی معیار، نشانی از آنها نیست. یکی از این مولفه‌ها، استفادهٔ بلاغی از حرف واو آغازین به صورت همزه مضموم (وُ) است. این نوع کارکرد، وقتی به چشم می‌خورد که جمله از خاصیت خبری و زبان معیار فاصله گرفته و به سوی عاطفی شدن حرکت کند. به عنوان مثال: وقتی فردی می‌خواهد، دوست داشتن خود را نشان دهد، به صورت زیر جمله‌ای را بیان می‌کند:

وُ دردت به جانم! o ghaday janooma!

وُ جانم! o jaanam!

یا هنگامی که می‌خواهد، نفرین کند، در ابتدای جمله از واو آغازین بهره می‌برد.

وُ خانه‌ات خراب شود! O dudumanoy barbad!

به طور کلی هرگاه زبان به سوی خیال‌انگیز شدن، عاطفی شدن و خشم حرکت می‌کند و یا جمله‌های خبری به جمله‌های دعایی، نفرین، نفرت، تمنا و ... تبدیل می‌شود و حالت انشایی به خود می‌گیرد، گوینده در ابتدای جمله از «واو مضموم» استفاده می‌کند و به وسیلهٔ آن به واژه‌های هم‌جوار، مفاهیم ثانویه می‌دهد و آنها را تحت تأثیر خود قرار داده و منجر به گسترش معنا می‌شود. این ویژگی زبانی در مناطق دیگری مانند: چهارمحال و بختیاری، شهرکرد و ... نیز دیده می‌شود. به نظر می‌رسد که این ویژگی زبانی از زبان‌های باستان به خرده فرهنگ‌های بکر ایران منتقل شده و در فرهنگ بومی مانده است.

کاربرد واو آغازین در نثر مرسل، بیشتر از دوره‌های بعدی است. به نظر می‌رسد، تلفظ آنها به صورت واو مضموم بوده است. نویسندگان نثر مرسل آن را از بلاغت ساختاری دوره‌های کهن آموخته بودند و با نفوذ زبان عربی از سویی و هجوم اقوام ترک از سوی

دیگر، باعث شده تا به تدریج، کاربرد آن کمتر گردد. به طوری که امروزه از بلاغت نحوی واو آغازین، ناآگاه هستیم و اگر نویسنده‌ای گاهی از آن بهره می‌برد، به شمّ زبان هنری او مربوط است. با این توضیح می‌توان گفت، واو آغازین در نثر مرسل، شکل بلاغی و مفاهیم مجازی داشته‌است. در متون نثر مرسل این نوع «واو»ها به سه دسته تقسیم می‌شوند:

الف) واو آغازین قرآنی

ب) واو آغازین زبان فارسی باستان

ج) دسته سومی هم هستند که در اثر انقطاع فرهنگی و زبانی، بدون آگاهی از شمّ بلاغی به کار رفته و با گذشت زمان، بر تعداد آن افزوده شده‌است. این واوها در زبان حضور دارند، بی‌آنکه علتی برایشان وجود داشته‌باشد.

الف) واو بلاغی آغازینی که از زبان قرآنی تأثیر پذیرفته‌است: کتاب‌های قدیمی دوره اول زبان فارسی نشان می‌دهد، واو آغازین جمله، گاه تحت تأثیر ترجمه قرآن است که دلالت ثانویه آن اغلب بر مفهوم تأکید است. «و نیست فر [بر] ما مگر رسانیدن پیغام پیدا او روشن.» (قرآن موزه پارس، به نقل از خانلری، ۱۳۹۲: ۴۲۲) در نسخه‌های قدیمی ترجمه‌ها و تفسیرهای قرآن مجید که به قرن چهارم و اوایل قرن پنجم تعلق دارند، واو آغازین گاه به صورت واو مضموم «أ» و گاهی به صورت «او» آمده‌است که ثابت می‌کند، در نثر مرسل بخشی از واوهای آغازین برای ایجاد بلاغت نحوی و معنای ثانویه بوده و اغلب مفهوم تأکیدی دارند. «او سپاسداری کنید خدای را فر [بر] نعمت‌ها» (تفسیر کهن، به نقل از خانلری، ۱۳۹۲: ۴۲۳) به نظر خرمشاهی این واوها در قرآن کریم «نقش تزئینی و جمال‌شناختی زبانی دارد.» (خرمشاهی، ۱۳۷۴: ۲۶) نحوین این نوع واو را واو استیناف می‌نامند.

جرجانی وقتی از حرف واو در قرآن کریم سخن می‌گوید، ابعاد زیبایی‌شناسی واو عطف را در نظر می‌گیرد. «بدان که علم به تنظیم جملات از حیث عطف بعضی بر بعضی دیگر یا ترک عطف در آنها و آوردن جملات به صورت پراکنده، طوری که یکی پس از دیگری به نحو استیناف و جمله ابتدایی قرار گیرد، حقا از اسرار بلاغت است.» (جرجانی، ۱۳۶۸: ۲۹۰) فرّا معتقد است، واو آغازین آیات قرآن، واو عطف است که بین معطوف و معطوف علیه، رابطه اشتراک معنایی و اعرابی ایجاد می‌کند، اما در برخی آیات قرآنی معطوف علیه حذف شده‌است. «او این نوع واو را واو عاطفه می‌داند.» (مرامی و بیگلری،

۱۳۹۴: ۷۹) زمخشری که حافظ دلدادۀ بلاغت اوست، بر این باور است که واو استیناف در قرآن گاه افادۀ معنا و زمانی افادۀ عاطفه می‌کند. «بیش از هزار بار در قرآن آمده... در زبان فارسی واو استیناف وجود ندارد و بهتر است در ترجمۀ قرآن، آن را حذف کرد.» (خرمشاهی، ۱۳۷۴: ۲۶)

ب) بلاغت نحوی واوهای آغازین منتقل شده از فارسی باستان: در کتاب‌های نشر مرسل، گاه با حروف واو مضمومی روبرو می‌شویم که از زبان عربی تأثیر پذیرفته، بلکه نشانه‌هایی وجود دارد که بلاغت نحوی آن از فرهنگ بومی و دوران باستان برگرفته شده است. «مطالعات زبان‌شناسی نشان می‌دهد که این حرف، در زبان فارسی ریشه دارد.» (تقی-پور، ۱۳۹۵: ۲۲) گاهی پیش می‌آید که در نشر مرسل از نظر علم معانی، میان دو جمله، کمال انقطاع حاکم است و باید فصل در آنجا اتفاق افتد، اما نویسنده از آن عدول کرده و برای جمله دوم که هیچ ارتباطی با جمله اول ندارد، از واو آغازین استفاده نموده است. در این موارد، واو آغازین می‌تواند، دلالت‌های ثانویه‌ای متعددی داشته باشد که علاوه بر گسترش معنا بر زیبایی متن نیز اضافه کند. در ادامه به برخی از این کارکردهای ابلاغی و بلاغی اشاره می‌شود.

۲-۱-۱- واو آغازین در مفهوم تأکید: در تاریخ سیستان آمده است، وقتی پیامبر (ص) را سه فرشته آسمانی در فضای ملکوتی شستشو می‌نمایند؛ ناگهان فضای حاکم بر روایت، عوض می‌شود و باید انقطاع رخ دهد، اما باز حرف واو در آغاز جمله می‌آید و خواننده را به نقطه اعجاب‌انگیزی می‌رساند. «یکی او [محمد] را از آن سه، زمانی به میان پرّ خویش بداشت. و ابن عباس چنین گوید که او رضوان بود خازن الجنان» (تاریخ سیستان، ۱۳۶۶: ۶۲) جمله‌ای که با «و ابن عباس ..» آغاز می‌شود، با جمله قبل در کمال انقطاع است. چرا نویسنده از «حرف واو» استفاده کرده است؟ نه نشانه‌های بلاغت قرآنی در آن هست و نه با دستور زبان و علم معانی سازگاری دارد، با این حال، حرف واو در اول جمله نشست و بعد از آن، نام یکی از راویان مورد اعتماد تاریخ اسلام ذکر شده تا نویسنده با هم‌جوار کردن حرف واو و ابن عباس، به پدیده‌های شگفت‌انگیز که باورپذیری‌اش بسیار سخت است، سندیت بخشد و بدان تأکید کند. حرف واو در معنای ثانویه خود، مفهوم تأکیدی و

تأییدی را به ذهن خواننده القا می‌کند و با مجاورت ابن عباس بدان قدرت بیشتری می‌بخشد تا خواننده را از شگفت‌زدگی به اقتناع برساند.

در جای دیگری که جمله قبل، نیازی به تأکید یا باورپذیری ندارد، از حرف آغازین واو استفاده نکرده‌است. «پس مرا گفت: تا سه روز تمام نشود که همه فریشتگان بیایند و او را زیارت کنند، پس آدمیان دیدار او باشد. ابن عباس گوید ...» (تاریخ سیستان، ۱۳۶۶: ۶۳) می‌توان نتیجه گرفت که نکته بلاغت نحوی واو آغازین جمله قبلی، معنی ثانویه تأکید بر درستی محتوای جمله پیشین و اقتناع ذهن مخاطب است و در جمله دوم، این هدف وجود ندارد؛ این مهم را نویسنده بر دوش واو آغازین نهاده‌است.

۲-۱-۲- واو آغازین در مفهوم تهدید: گاهی نویسنده با قراردادن واو عطف در آغاز جمله قصد دارد، مفهوم دیگری از آن بیرون بکشد و معنای تهدید را القا کند. «و برهانش آن بود که یعقوب را دید. چنان که از سوی دیواری به خانه اندر آمدی؛ و انگشت نخستین به دندان گزیدی، و او را گفتم، یوسف‌ها! (بلعمی، ۱۳۸۳: ۱۹۴) عبارت مذکور از چند جمله و یک شبه‌جمله تشکیل شده است. جمله مرکب اول با واو آغازین شروع شده و به دلیل رابطه روشن و معنادار آن با جمله دوم، کمال اتصال رخ داده و نیازی به حرف عطف واو نیست. نویسنده نیز آن را نیاورده‌است؛ اما در میان جمله دوم و سوم، نویسنده از حرف واو آغازین استفاده کرده و با این شگرد از متن آشنایی زدایی نموده‌است؛ اما دلیل بلاغت نحوی آن، بسیار کارآمدتر از آشنایی زدایی است. واو باعث شده تا جمله «انگشت نخستین به دندان گزیدی» از نظر معنایی گسترش یابد و بر اثر مجاورت با واو آغازین، علاوه بر مفهوم تعجب، معنای ثانویه تهدید را نیز تداعی کند. در کنار این دلالت‌های ثانویه، کنایه موجود در جمله نیز موجب زیباتر شدن متن شده و حرف واو را نیز برجسته نموده است. به عبارتی، واو آغازین جمله در تأثیری متقابل، هم خود توسعه یافته و هم موجب گسترش معنای کنایه بعد از خود شده‌است. در ابتدای متن نیز حضور واو آغازین، قاطعیت برهان را نشان می‌دهد.

۲-۱-۳- واو آغازین در مفهوم کثرت: گاه واو در آغاز جمله، مفهوم ثانویه

کثرت و تأکید را توأمان القاء می‌کند. «بر یوسف چه فضل بود؟ و خدای تعالی یوسف را ثنا کرد.» (بلعمی، ۱۳۸۳: ۱۹۵) در کتب معانی، یکی از موارد فصل، وجوه متفاوت دو جمله

است که کمال انقطاع را در پی دارد و آوردن حرف عطف واو، با قواعد علم معانی تطابق ندارد. «خبر بر استفهام عطف نمی‌شود.» (جرجانی، ۱۳۶۸: ۲۹۸) اما بلعمی در میان آن دو جمله، از واو آغازین بهره برده است که نشان می‌دهد، کارکرد واو آغازین و عطف، متفاوت است. در متن بالا جمله اول، یک جمله پرسشی است و جمله دوم، یک جمله خبری است. در حالی که جهت‌گیری نوشته عوض شده است و فصل باید رعایت شود، اما بلعمی با حرف واو آغازین، دو جمله پس و پیش را تضاد معنایی بخشیده و موجب برجسته شدن هر دو جمله شده است. از سوی دیگر، در مجاورت واو آغازین، نهاد «خدای تعالی» را قرارداده تا با اهمیت بخشیدن به نهاد، مفهوم کثرت را به فعل مرکب «ثنا کرد»، منتقل کند و علاوه بر مفهوم تأکید و تأیید یوسف، ثنای زیاد خدا را در مقابل پرسش انسانها به تصویر بکشد و بدین وسیله با بلاغت نحوی و دلالت ثانویه، جمله‌ها را زیباتر نماید.

۲-۱-۴- واو آغازین در مفهوم تحییب: در برخی مواقع حرف واو آغازین باعث می‌شود تا جمله، علاوه بر معنی ظاهری، مفهوم مجازی تحییب و دوست داشتن بگیرد و بدین طریق دلالت ثانویه جمله را تقویت نماید و موجب ایجاز گردد. در اینجا حرف واو در ساختار بلاغی جمله به عنوان هنر سازه عمل می‌کند. «مهم‌ترین نقش تأویلی واو را می‌توان در شور و انگیزش احساسی حاصل از کاربرد متقارن و مناسب کلمات معطوف ذکر کرد» (فقیه ملک مرزبان، ۱۳۸۶: ۱۴۷) تنها واو ربط نیست که مفاهیم و تأویل‌های دیگری به غیر از مفهوم قراردادی خود ایجاد می‌نماید؛ این خصلت و دلالت ثانویه در واو آغازین، بسیار قوی‌تر و آشکارتر است. این مفهوم مجازی در عبارت زیر از تاریخ بلعمی دیده می‌شود.

«و یوسف را سر و تن بشست. ... و روشنایی یوسف بر ایشان تافت چون آفتاب.» (بلعمی، ۱۳۸۳: ۱۹۶) حرف واو در ابتدای جمله آمده و معنی جمله را ارتقا بخشیده و با تأکید بر معنی ظاهری، مفهومی را در ذهن تداعی می‌کند که به غیر از معنی ظاهری است. به وسیله مجاورت واو با سایر عناصر جمله و نیز مبتدا شدن آن، خواننده مفهوم دوست داشتن را نیز از ساختار جمله استنباط می‌کند. علاوه بر دلالت ثانویه معنا، زبان عاطفه را نیز قدرت می‌بخشد و متن را به سوی هنری شدن سوق می‌دهد. موسیقی جمله را تقویت می‌-

کند و در بلاغت ساختاری جمله به عنوان یک مولفه تأثیرگذار عمل می‌کند. این شگرد هنری در نثر مرسل به طور شگفت‌انگیزی درونهٔ زبان را دگرگون می‌کند و انسجام بلاغی را ارتقا می‌دهد. «انسجام و درهم پیوستگی متن، حاصل دو چیز است: یکی پیوستار معنایی و دیگر پیوستار دستوری. پیوستار دستوری حاصل همکاری عناصر زبانی مانند: حروف ربط، شرط، پیوندها، و وابسته‌سازهاست.» (فتوحی، ۱۳۹۰: ۲۸۰)

در متن زیر، نویسنده قصد ندارد، مفهوم تحیب را القا نماید؛ بنابراین از حرف واو به ویژه، واو آغازین استفاده نمی‌کند: «پس سلیمان بیرون آمد. جراده را گفت: انگشتری بیار. جراده گفت: تو کیستی؟ گفت: من سلیمانم. گفت: تو دروغ می‌گویی که خویشتن به صورت سلیمان بکردی که خواهی، انگشتری بستانی. با سلیمان سخن سرد گفت.» (بلعمی، ۱۳۸۳: ۴۰۹) اما در متن نمونهٔ دیگر که مفهوم تحیب دارد، نویسنده برای القای این حس، از واو به گونه‌ای بهره می‌برد که به ویژگی سبکی تبدیل می‌شود و از آن، دلالت ثانویهٔ تحیب برمی‌خیزد: «و بر سر او بوسه داد و آب از چشم فرو گذاشت و گفت: ای بزرگوار مرد و ای کوه بلند که دست کس به تو نرسیدی و ای درخت بزرگ...» (بلعمی، ۱۳۸۳: ۴۲۹)

۲-۱-۵- نقش واو آغازین در موسیقی نثر: آمدن حرف واو در آغاز جمله با

ایجاد موسیقی زبانی خاص، مفهوم مجازی تأکید را نیز در کل جمله جاری می‌کند و از طریق واو آغاز جمله، موجب برجستگی معنایی می‌شود و حرف «و» با یک هجای کوتاه و قاطع به عنوان عامل تأثیرگذار عمل کرده، قدرت موسیقایی زبان را بیشتر می‌کند. «و نیز گویند؛ موبدان قصه برداشتند و گفتند اندر میان ما جهودان و ترسا آن بسیارند، ایشان را از پادشاهی ما بیرون باید کردن. هرگز گفت: پادشاهی بزرگ را از مخالف چاره نیست، و پادشاهی بزرگ اندر از هر لونی مردم باشد.» (بلعمی، ۱۳۸۳: ۷۴۵)

در این متن، سه نوع «واو» وجود دارد؛ واو ربط و عطف و آغازین. در جملهٔ اول و آخر، واو آغازین آمده که موجب می‌شود تا با هجای برنده و قاطع «و»، مفهوم تأکید در جمله‌ها ایجاد گردد. اما در جملهٔ دوم، حرف واو در نقش ربطی عمل می‌کند و نقش زبانی دارد. در جملهٔ سوم، واو در نقش ربطی آمده است. در جملهٔ پایانی، حرف «واو» باز در نقش آغازین آمده و با تقویت موسیقی زبان، از آن، مفهوم تأکید استنباط می‌شود. در جمله‌های زیر، نقش واو در ایجاد موسیقی زبانی، بسیار مشهودتر است.

«و عمرو هیچ ضعیفی را نیازردی و گفت: به اندر شکم بنجشک نباشد، اندر شکم گاو گرد آید. و گفت: مرغ به مرغ توان گرفتن، و درم به درم توان ساختن، و مردان را به مردان استمالت توان کردن، و گفتمی: اگر پیر خر بار نکشد، راه برد...» و هرچه بخردان سپاه بودند، از عاقبت آن کار بسیار ترسان بودند؛ و دانستند که پادشاهی با کبوتر بازی دیر نماند؛ و با روز و شب شراب خوردن و بر خزینه برداشتن و نهادن. و هر کسی سر خویش همی گرفت و.. برفت. و گفت: این پادشاهی ما به شمشیر ستدیم و تو به لهر همی خواهی که داری؛ پادشاهی به هزل نتوان داشت؛ پادشاه را داد و دین باید و سیاست و سخن و سوط و سیف» (تاریخ سیستان، ۱۳۶۶: ۲۶۸ و ۲۷۹)

۲-۱-۶- نقش واو آغازین در ایجاد توازن‌های نحوی: توازن نخستین بار از

سوی یاکوبسن مطرح گردید. توازن در نزد فرمالیست‌ها، افزودن قواعد اضافی بر زبان معیار است تا ساختار زبان عادی را بشکند و به زبان ادبی تبدیل کند. توازن‌ها از طریق تکرار کلامی و آوایی به وجود می‌آیند و موجب برجسته شدن زبان می‌گردند؛ اما هر تکراری منجر به زیبایی متن نمی‌گردد. «بر اساس گفته یاکوبسن در هر الگوی متوازن باید ضربی از تشابه و ضربی از تباین وجود داشته باشد... اگر میان دو ساخت متوازن ضربی از تباین وجود نداشته باشد، تکرار به دست آمده صرفاً جنبه مکانیکی خواهد داشت و از ارزش ادبی برخوردار نخواهد بود.» (صفوی، ۱۳۹۰: ۱/۱۶۷)

در میان توازن‌های سه گانه، توازن نحوی هنری‌تر، عمیق‌تر و ادبی‌تر است. بخش عمده‌ای از زیبایی‌های نثر مرسل به این نوع توازن مربوط است. در این میان، نقش بلاغی واو آغازین، در ایجاد توازن نحوی، بسیار جالب و مهم است. توازن نحوی نثر مرسل، شامل مجموعه تکرارهایی است که در حوزه هم‌نشینی نقشی واژگان رخ می‌دهد. اما اگر این نقش‌های مشابه، مدام کنار هم قرار گیرند، نثر مرسل دچار تکرار مکانیکی شده و از ادبیت دور می‌گردد. اینجاست که واو آغازین به عنوان عنصر متباین، وارد متن شده و به قول یاکوبسن ضربی از تباین را برای تکرارهای مشابه محقق می‌سازد تا ادبیت نثر مرسل در عالی‌ترین شکل به ظهور برسد. متن زیر از تاریخ بلعمی نمونه‌ای از این نوع توازن است که نقش بلاغی واو آغازین در آن بسیار مهم است.

«کنیزکی راست خلقت، تمام بالا، نه دراز و نه کوتاه، سفید روی و بنا گوش همه تن به ناخن سفید، سفیدی گونه او به سرخی زده و غالب به گونه‌ماه و آفتاب، ابروان طاق

چون کمان و میان دو ابرو گشاده؛ و چشمی فراخ، سیاهی سیاه و سفیدی سفید، روی نه دراز و نه سخت گرد، سرش میانه، نه بزرگ و نه خرد، گردن نه دراز و نه کوتاه؛ اگر به نسب او بنگری به از روی؛ و اگر به رویش نگری، به از نسب. و اگر به خلقتش نگری، به از خلق. با شرف و بزرگی. به کار کردن حریص، به دست پرهیزگار. و حریص به پختن و شستن و دوختن و نهادن و برگرفتن. و به زبان خاموش و کم سخن و خوب سخن. و چون سخن گوید، خوش سخن و خوشخوی و خوش زبان و خوش آواز باشد. اگر آهنگ او کنی، آهنگ تو کند. و اگر از او دور شوی، از تو دور شود. و اگر با وی باشی، رویش و چشمهایش سرخ شود از آرزوی.» (بلعمی، ۱۳۸۳: ۱/۷۷۰)

در این متن، علاوه بر زیبایی‌های فروان حاصل از تکرار، جناس، طرد و عکس، تضاد، مراعات‌النظیر، استفاده از صفت‌های هنری، صنعت‌النفات، لف و نشر، ایجاز از طریق حذف عناصر جمله، اغراق، برجسته کردن واژگان از طریق صنعت قلب، توازن آوایی، توازن واژگانی، عوض کردن نقش دستوری کلمات، استفاده هنری از حروف برای برجسته کردن موسیقی زبان، توازن نحوی بسیار دل‌نشین و هنری تر است. در توازن نحوی علاوه بر برونه زبان، درونه زبان نیز هنری می‌شود. «صناعاتی چون: لف و نشر، تقسیم، اعداد، تنسیق الصفات و گونه‌هایی از قلب در اصل شگردهایی هستند که به نوعی توازن نحوی می‌انجامند» (صفوی، ۱۳۹۰: ۲/۲۴۵) در متن بالا، واو آغازین نقش تباین را ایفا می‌کند تا توازن نحوی شکل گیرد. در جمله‌های مرکب نخستین، نقش‌های دستوری به این شکل، هم‌نشین شده‌اند:

در جمله اول، + قید + حرف به + متمم + فعل، + مسند + حرف از + متمم.

در جمله دوم، حرف آغازین واو + قید + حرف به + متمم + فعل، + مسند + حرف از + متمم. نقش‌ها در هر دو جمله، مشابه هستند و ضربی از تشابه را ایجاد کرده‌اند. تنها حرفی که ضربی از تباین را در این جمله‌ها ایجاد نموده، حرف آغازین واو است که از طریق نقش تباینی آن، توازن نحوی در ساختار متن محقق شده و به ادبیت نثر، عمق بیشتری بخشیده است و علاوه بر زیبایی برونه زبان، درونه زبان را نیز بلیغ نموده است. این خصلت، در جمله‌های دیگر نیز دیده می‌شود. از این رو، اهمیت حضور واو آغازین در متون نثر مرسل

که بخش عمده‌ای از زیبایی‌اش متکی بر توازن نحوی است، مشخص می‌گردد و بُعد دیگری از نقش بلاغی آن، رمزگشایی می‌شود.

متن زیر، نمونه دیگری است از تاریخ سیستان که توازن نحوی دل‌انگیزی دارد. توازن آن برخاسته از هم‌نشینی نقش‌های مشابهی است که ضریبی از تشابه را ایجاد کرده‌اند. حرف واو آغازین در کنار نقش‌های دستوری دیگر، ضریبی از تباین را به وجود آورده تا توازن نحوی نثر شکل بگیرد.

«نادان مردمان اویست که دوستی به روی افتعال دارد بی حقیقت؛ و پرستش یزدان چشم‌دید را کند؛ و دوستی با زنان به درشتی جوید؛ و منفعت خویش به آزار مردم جوید؛ و خواهد که ادب آموزد به آسانی... آب خوش بُود تا به دریا رسد؛ و خاندان به سلامت باشد، هر چند فرزند نزاید؛ و دوستی میان دو تن به صلاح باشد، چند بدگوی در میانه نشود؛ و دانا همیشه قوی بود، چند هوا برو غالب نگردد؛ و کار پادشاهی و پادشاه همیشه مستقیم باشد، چند وزیران به صلاح باشند.» (تاریخ سیستان، ۱۳۶۶: ۱۰۶)

این بخش را با متنی از *نوروزنامه* خیام به پایان می‌بریم که در آن توازن‌های نحوی و علم‌النحو با بیان و بدیع در آمیخته و زبان را از طریق قطب مجازی به ادبیت سوق داده‌است. در این میان، حرف واو آغازین و ربط و عطف، برجستگی خاصی یافته و در هنری شدن کلام نقش آفرینی می‌کنند.

«سروش آورد ترا دانایی و بینایی به کاردانی؛ و دیر زیو با خوی هژیر؛ و شاد باش بر تخت زرین؛ و انوشه خور به جام جمشید و رسم نیاکان در همت بلند و نیکوکاری و ورزش داد و راستی نگاه دار؛ سرت سبز باد و جوانی روشن و کاری بر دشمن؛ و بازت گیر و خجسته به شکار؛ و کارت راست چون تیر... همه تنشان دل باشد، همه دلشان بازو، و همه بازو شان کمان و همه کمانشان تیر و همه تیرشان دل دشمن» (خیام، بی‌تا: ۴۳-۱۸)

۲-۲- مقایسه واو آغازین با حروف دیگر در متون نثر مرسل: برای روشن شدن

نقش بلاغی واو آغازین در ساختار متون نثر مرسل، با انواع حروف دیگر مقایسه شده تا روند حرکت بلاغت از درونۀ زبان به برونۀ زبان در طی گذر زمان نشان داده‌شود و در این حرکت تدریجی، تأثیر حروف مشخص‌تر گردد. جدول شماره ۱ و نمودار ستونی شماره ۲ در همین راستا طراحی گردیده و واو آغازین به صورت تیره نمایش داده‌شده‌است. برای این که نتایج خروجی قابل اعتماد و علمی شود، از چهار اثر دوره اول نثر مرسل: تاریخ

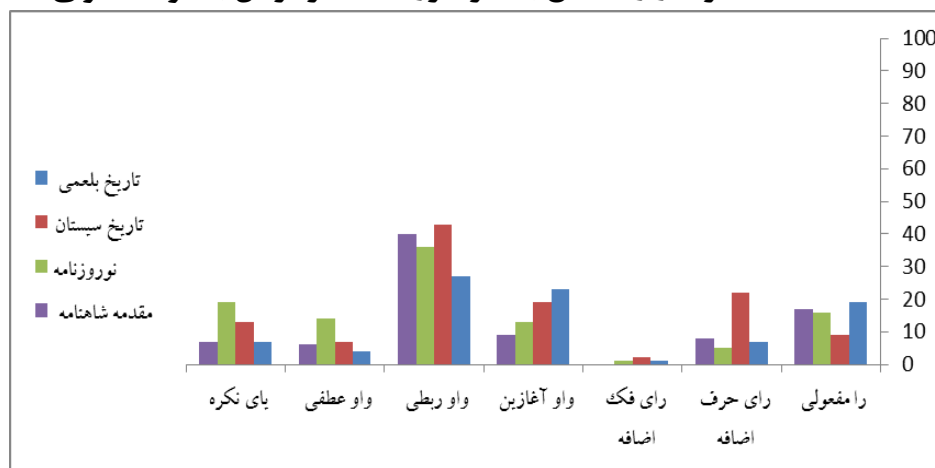
بلعمی، تاریخ سیستان، نروزنامه و مقدمه شاهنامه ابومنصوری، پانصد جمله انتخاب گردیده است. در انتخاب جمله‌های نمونه از مقدمه شاهنامه به دلیل حجم کم آن، از روش استقرایی تام استفاده شده و در انتخاب جامعه آماری کتب دیگر از روش استقرایی ناقص بهره برده شده. جمله‌های گروه دوم، از متن‌های معروف و ادبی این کتاب‌ها آورده شده است. از این روش مطالعه و بررسی این حروف، متن‌بنیاد، ساختارگرا و سبک‌شناسانه است.

۲-۲-۱- مقایسه حرف واو آغازین و حروف دیگر در کتاب‌های نثر مرسل

جدول شماره ۱

انواع واو		انواع واو آغازین	یاء نکره	انواع را			نام کتاب	عنصر بلاغت نحوی
واو عطفی	واو ربطی			مفعولی	بدل از حرف اضافه	بدل از کسره (فک اضافه)		
۲۰	۱۳۵	۱۱۵	۳۵	۵	۳۵	۹۵	تعداد	کارکرد بلاغی حروف در کتب نثر مرسل
%۴	%۲۷	%۲۳	%۷	%۱	%۷	%۱۹	درصد	
۳۵	۲۱۵	۹۵	۶۵	۱۰	۱۱۰	۴۵	تعداد	
%۷	%۴۳	%۱۹	%۱۳	%۲	%۲۲	%۹	درصد	
۷۰	۱۸۰	۶۵	۹۵	۵	۲۵	۸۰	تعداد	
%۱۴	%۳۶	%۱۳	%۱۹	%۱	%۵	%۱۶	درصد	
۳۰	۲۰۰	۴۵	۳۵	۰	۴۰	۸۵	تعداد	
%۶	%۴۰	%۹	%۷	۰	%۸	%۱۷	درصد	

۲-۲-۲- مقایسه حرف واو آغازین با سایر حروف در نثر مرسل با نمودار ستونی (۲)

در کتاب‌های نثر مرسل، حرف واو فراتر از حرف ربط عمل کرده است. از این رو، برای مطالعه علمی و دقیق آن، سه نوع واو را در این آثار شناسایی نموده ایم. در این کتاب-ها واو‌ها به صورت: واو آغازین، واو ربط و واو عطف دیده می‌شوند که هر کدام کارکرد معنایی و بلاغی خاصی دارند. واو آغازین، یکی از مؤلفه‌های بسیار مهم و تأثیرگذار در عرصه بلاغت نحوی نثر مرسل است. هرچند با گذشت زمان، کارکرد هنری آن در هاله‌ای از ابهام فرو رفته و امروز فراموش شده است، اما در نثر مرسل از آن در زیبایی آفرینی و دلالت‌های ثانویه بسیار بهره‌برده‌اند که نمونه‌هایی از آن در آثار برجای مانده به چشم می‌خورد. تاریخ بلعمی در ۲۳٪ از جمله‌ها از آن استفاده کرده است. در تاریخ سیستان این آمار به ۱۹٪ می‌رسد. در پانصد جمله جامعه آماری نوروزنامه، ۱۳٪ جمله‌ها با «واو آغازین» شروع شده است و مقدمه شاهنامه در ۹٪ جمله‌هایش از این ابزار بلاغت آفرین بهره‌برده است. با توجه به دستبرد کاتبان اگر مقدمه شاهنامه را در نظر بگیریم، به مرور زمان، بسآمد آن پایین آمده؛ به طوری که در تاریخ بلعمی نزدیک به سه برابر نوروزنامه بدان توجه شده است. از این رو، بخشی از عوامل برجسته‌ساز نحوی در این آثار به میزان استفاده از «واو» آغازین مربوط است.

۲-۲-۳- «واو آغازین» و «واو ربط»: تاریخ، روایت رویدادهای متوالی است. از

آنجایی که نویسندگان نثر مرسل بر خلاف بیهقی به تحلیل رویدادها نمی‌پردازند و تنها

گزارشگران بی‌طرفی هستند که تاریخ را روایت می‌کنند، مناسب‌ترین حرف برای انسجام بخشیدن به متن، حرف ربط «واو» است. از این رو، در سراسر کتاب‌های تاریخی نثر مرسل، بسآمد حرف ربط «واو» بالاست. با این حال میزان کارکرد آن در همه آثار این دوره یکسان نیست. پس دلایل دیگری باید در میان باشد. یکی از این دلایل، کارکرد بلاغی آنهاست. قبل از بازشناسی عوامل بلاغی حرف ربط، آمار و بسآمد این حرف در چهار کتاب مورد نظر این تحقیق مرور می‌شود.

در تاریخ بلعمی، از میان پانصد جمله نمونه، ۱۳۵ جمله با حرف ربط به هم پیوسته‌اند که ۲۷٪ از جامعه آماری را در برمی‌گیرد. این آمار در تاریخ سیستان به ۲۱۵ جمله و ۴۳٪ می‌رسد. نوروزنامه با بسآمد ۱۸۰ جمله، در ۳۶٪ متن از این ابزار نحوی استفاده کرده‌است. مقدمه شاهنامه در ۲۰۰ جمله و ۴۰٪ متن نمونه از حرف ربط «واو» بهره برده‌است. آمار نشان می‌دهد که تاریخ سیستان از حرف «واو» ربط بیش از سایر آثار استفاده کرده‌است. اگر در تاریخ سیستان به جایگاه حرف «واو» به عنوان حرف ربط توجه نماییم، درمی‌یابیم که اغلب کاربرد آن در جایگاه خاص کاملاً هدفمند، جمال‌شناسانه و بلاغی است.

استفاده از حروف ربط به نثر شتاب می‌بخشد. موسیقی کلام را تقویت می‌کند و ذهن مخاطب را همگام با نثر و محتوا پیش می‌برد. یکی از مهم‌ترین کارکردهای حرف ربط در روایت پدیده‌های شگفت در تاریخ است. هنگامی که تاریخ از پدیده‌های عجیب سخن می‌گوید، ذهن به کمک حروف ربط از میان آن پدیده‌ها عبور می‌کند و با شتابی که دارد، فرصت نمی‌کند، تا مکث کند و در راستی پدیده‌های شگفت فکر کند و دچار تردید گردد. بنابراین حروف ربط، به ویژه حرف ربط «واو» با پیوند دادن جمله‌ها و شتاب بخشیدن به نثر به باورپذیری خرق عادت‌ها کمک می‌کند. کارکرد دیگر این حروف، التذاذی است که در ذهن و ضمیر خواننده ایجاد می‌کند. حروف ربط با آهنگین کردن جمله‌ها عواطف و احساسات خواننده را برانگیخته می‌کند و او را در میان عالم تخیل و احساس نکه می‌دارد و وجودش را از التذاذ ادبی سرشار می‌نماید.

نکته سوم، رابطه حرف ربط و جمله‌های کوتاه است. نثر مرسل به ویژه تاریخ سیستان لبریز از جمله‌های کوتاه است. جمله‌های کوتاه به فعل بیش از هر چیزی نیاز دارد.

افعال فراوان موجب تحرک و پویایی متن می‌گردد، اما برای انسجام جمله‌ها به حرف به ویژه حرف ربط نیازمند است. به همین دلیل هرچه قدر بر بسآمد افعال افزوده گردد، نیاز به حرف نیز بیشتر احساس می‌شود. این گونه است که فعل و حرف در یک رابطه هم‌پوشانی به ایفای نقش مشترک می‌پردازند و مکمل هم می‌شوند تا سرعت و شتاب نثر را هماهنگ با محتوا نمایند و به خدمت نویسنده در آیند و با دلالت‌های ثانویه، کارکردی فراتر از یک معنی داشته باشند.

آنچه که کارکرد مشترک فعل و حرف ربط را در سبک نثر مرسل عمیق‌تر می‌کند، زبان استدلالی حاکم بر این دوره است. کتاب‌های بازمانده از سبک نثر مرسل بین ادبیات و تاریخ در نوسانند. روایت تاریخ، بیش از هرچیز انتقال خبر است. تاریخ کهن، سرشار از شگفتی‌هاست که نویسنده حین انتقال خبر باید به باورپذیری مخاطب نیز توجه نماید. نویسنده برای باورپذیری ذهن خواننده، به زبان استدلالی نیاز دارد. برای شکل‌گیری زبان استدلالی، جمله‌های کوتاه اهمیت ویژه‌ای دارند. جمله‌های کوتاه نیز برای محقق شدن زبان استدلالی، به دو ابزار مهم فعل و حرف ربط نیازمندند. از این رو، حضور حرف ربط در این نوع نثر بیش از نثرهای دیگر احساس می‌شود. از سوی دیگر، نثر مرسل، برخاسته از نگاه خردگرای آن عصر است. نگرش خردگرا، بیش از هرچیز به سوی زبان استدلالی گرایش پیدا می‌کند. این خردگرایی با جمله‌های کوتاه نقش زیبایی‌شناسانه پیدا می‌کند. ترکیب جمله‌های کوتاه و توالی آنها به گونه‌ای است که انگار پشت هر جمله کوتاه، عقلانیتی ژرف موج می‌زند و به جای آوردن جمله‌های پیچیده و طولانی، جمله‌های کوتاه با حروف ربط چنان به انسجام می‌رسند که از دل آن، خواننده به اقناع ذهنی می‌رسد و اغراق‌ها و خرق عادت‌های اساطیر ملی و مذهبی را باور می‌کند و از افعال و رفتار شگفت‌انگیز شخصیت‌های تاریخی به وجد می‌آید.

۲-۲-۴- واو آغازین و «واو عطف»: آمار جدول‌ها نشان می‌دهد که «واو» عطف

بسآمد کمتری در نثر مرسل دارد. مقدمه شاهنامه با ۶٪، تاریخ بلعمی با ۴٪، تاریخ سیستان با ۷٪ و نوروزنامه با ۱۴٪. دلیلی بر بسآمد پایین این حرف در جهان متن نثر مرسل است. از این آمار می‌توان نتیجه دیگری هم گرفت؛ هرچه از دوران اول زبان فارسی به سوی نثر فنی می‌آییم، بر تراکم حرف عطف افزوده می‌گردد. عوامل متعددی موجب رشد حرف عطف

در زبان فارسی شده است که می توان به موارد زیر اشاره نمود: یکی از دلایل آن، حضور پررنگ مترادفات در زبان است. «در کلیله و دمنه از بین ادات هم پایه ساز بیشترین کاربرد اختصاص به واو دارد که منجر به آفرینش زیباترین ساخت های هم پایه شده» (عمران پور، ۱۳۸۴: ۱۲۶) دلیل دیگر بسامد بالای واو عطف، تأثیر زبان عربی است که باعث افزایش حرف عطف در دوره های بعدی شده است. علت بعدی، تزئینی شدن زبان است که حضور بیشتر حرف عطف را طلب می کند. رشد برخی از آرایه های ادبی در عرصه زبان فارسی به حضور حرف عطف دامن زده است. «بیشتر کلام هایی که در آن صنایع بدیعی چون: مراعات النظیر، ترصیع، تضاد، موازنه، لف و نشر، طرد و عکس و... به چشم می خورد، ساخت هایی هستند که با حرف های واو ساخته شده اند.» (صیادکوه ورئسی، ۱۳۹۵: ۱۶)

نکته مهمی که نباید از آن غافل شد، توجه به رابطه حرف ربط و حرف آغازین «واو» با درونه و برونه زبان است. نویسندگان نثر مرسل عالی، بیشتر بر درونه زبان توجه داشتند. آنها زبان را از درون گسترش می دادند، از این رو به مترادفات و حرف عطف کمتر نیاز پیدا می کردند. نقش بلاغی حرف «واو» آغازین با درونه زبان در پیوند است؛ از این رو کارکرد آن در نثر مرسل بیش از واو ربط و عطف است. اما در دوره های بعدی، نویسندگان برای توسعه زبان به برونه زبان متوسل شدند و همین عامل، موجب شد تا توجه ها از حرف «واو» آغازین به سوی حرف «واو» عطف بیشتر گردد. عدم توجه به جایگاه کلمات در ساختار جمله بیش از هر چیزی به رشد حرف عطف منجر شد.

در نثر مرسل جایگاه کلمات بسیار مهم بوده و نویسندگان توانا بر این باور بودند که کلمات در جایگاه های مختلف و در ترکیبات متنوع، معانی متنوعی تولید می کنند اما این خصلت بلاغت نحوی به مرور فراموش گردید و از قابلیت کلمات کاست. به همین دلیل نویسندگان در دوره های بعدی برای انتقال درست و تأثیر گذار پیام دست به دامان مترادفات و به تبع آن، حرف عطف شدند. هر چند در متون نثر مرسل، حرف عطف کمتر است، اما بسامد چند آرایه ادبی موجب شده تا حرف عطف «واو» در این متون به صورت ملایمی به کار رود. آرایه لف و نشر، تضاد، جمع و تنسیق الصفات در نثرهای مرسل حضور قابل توجهی دارند. این آرایه ها یکی از دلایل آمدن حرف عطف در فضای نثر مرسل است. با وجود این، کماکان، حرف عطف در این متون بسامد پایینی دارد و حضور کم این ابزار

زبانی باعث شده تا زبان نثر مرسل از درون گسترش یابد و زیبایی‌های آن در درونۀ زبان محقق گردد که یکی از ابزارهای این مهم، حضور پررنگ «واو» آغازین است.

۳- نتیجه‌گیری

هنر ذاتاً ساختارشکن است. ادبیات به عنوان یکی از هنرهای اصیل همواره با ساخت-شکنی زبان عادی به زیبایی و هنر نایل شده‌است. مؤلفه‌های فراوانی در برهم زدن زبان عادی و ادبی شدن زبان نقش داشته‌اند. نویسندگان و شاعران گاه با متحول کردن برونۀ زبان با بیان و بدیع، زمانی نیز با تحوّل آفرینی در درونۀ زبان با علم معانی، زبان را به هنری ناب تبدیل کرده‌اند. در این میان بهره‌مندی از علم معانی و صنایع معنوی، نقش پررنگ‌تری داشته‌است. بعد از جرجانی، آرایش واژگان و جابه‌جایی عناصر جمله به عنوان یک هنر سازه ناب همواره مدنظر بوده‌است. هر کدام از این عناصر، کارکرد خاصی در زیبایی-آفرینی آثار ادبی دارند. در حوزه نثر مرسل، واو آغازین به عنوان یک شاخصه سبکی پر بسامد به حساب می‌آید که در جای‌گردانی نحوی، ایجاد دلالت‌های ثانویه و مجازی شدن زبان، نقش بسزایی دارد.

این مقاله برای پی‌بردن به کارکرد هنری و جمال‌شناسی واو آغازین شکل گرفته-است. برای رسیدن به هدف، از میان روش‌های نقد جدید، زبان‌شناسی و قطب مجازی زبان انتخاب گردید تا از طریق آن، آثار نثر مرسل بررسی شوند. هر جا به نظریه نظم جرجانی نیاز شده، از آن نیز استفاده شده، تا در راستای چینش واژگان و حروف، ترکیب عناصر جمله با سهولت بیشتری به نقش واو آغازین در ساختار جمله پرداخته شود. بعد از کنکاش، مطالعه و بررسی آثار نثر مرسل نتایج زیر به دست آمده‌است:

۱. واو آغازین در ساختار نثر مرسل، بسامد بالایی دارد و به عنوان یک عنصر سبک‌ساز در متون نثر مرسل کارکرد زیبایی‌شناسانه‌ای دارد. واو آغازین در این نوع نثر، هر چند شباهت‌هایی با واو استیناف داشته، اما تفاوت ریشه‌ای با آن، در نوع تأثیر و کارکرد هنری دارد.

۲. یکی از مشخصات نثر مرسل، گرایش به ایجاز است. ایجاز‌های نثر مرسل گاه از طریق قصر و گاهی از راه حذف محقق شده که در این میان، واو آغازین با دلالت‌های

ثانویه به عنوان یکی از مؤلفه‌های ایجاز عمل می‌کند. این حرف با قرار گرفتن در ابتدای جمله، تمام عناصر جمله را تحت تأثیر قرار می‌دهد. گاه موجب حذف کلمات می‌شود و زمانی بر دوش کلمات باقی مانده، مفاهیم تازه‌ای می‌نهد و بدین طریق باعث ایجاز سخن می‌گردد.

۳. واو آغازین در آرایش واژگان و جای‌گردانی نحوی نیز نقش مؤثری ایفا می‌کند. از آنجایی که بخش آغازین جمله، جایگاه مهمی در انتقال پیام و معنای مجازی دارد، واو آغازین با قرار گرفتن در این قسمت، برجستگی خاصی یافته و ضمن آشنایی‌زدایی، سخن را مقتضای حال مخاطب می‌کند.

۴. مهم‌ترین رسالت جمال‌شناسی واو آغازین با ایجاد مفاهیم مجازی شکل می‌گیرد. این حرف، گاه موجب برکشیدن عاطفه از سخن می‌گردد. زمانی مفهوم تهدید، تحیب، تفر و بیم می‌دهد و بدین گونه در مجازی شدن کلام و ایجاد دلالت‌های ثانویه تأثیر می‌گذارد.

۵. واو آغازین به هر دو صورت «و» و «وُ» که قرائت شود، هجای کوتاهی دارد. هجای کوتاه در سرآغاز جمله، مفهوم تأکید و تحکم را القاء می‌کند و با فضای حماسی و روحیه مردمان دوران نثر مرسل هم‌خوانی دارد. از سویی نیز بر نظام موسیقایی زبان، تأثیر-گذاشته، زبان را با محتوای متن هماهنگ می‌نماید.

۶. در میان توازن‌های زبان ادبی، توازن نحوی جایگاه ممتازی دارد. توازن نحوی برخاسته از قدرت درونه زبان است که در نثر مرسل، بیش از نثرهای دیگر احساس می‌شود. در این نثرگاه جمله‌ها چنان در مجاورت نقش‌های مشابه، قدرت می‌یابند که ممکن است، این تشابه نقشی موجب تکرار و دلزدگی مخاطب گردد؛ در این حالت، واو آغازین به عنوان ابزار کارآمد، وارد عمل می‌شود و در بین جمله‌های کوتاه و تک جزئی مشابه، حضور پیدا می‌کند و با ایجاد تباین از یکنواختی نقش‌ها و تکرار مکانیکی جلوگیری می‌نماید و بدین طریق به زبان نثر مرسل، تنوع، توارن و زیبایی می‌بخشد.

۷. از آنجایی که «واو» آغازین با بلاغت نحوی در پیوند است، بر درونه زبان اثر بلاغی می‌گذارد. با مطالعه آماری نشان داده شده که دلیل بسامد این حرف در نثر مرسل، همین نکته است. در متون دوره‌های بعدی، چون زیبایی و بلاغت از درونه زبان بر درونه زبان می-

افتد، فراوانی «واو» آغازین کم شده و جای آن را «واو» عطف می‌گیرد. آمار و مقایسه این دو نوع واو، نشان دهنده این نکته ظریف بلاغی است.

فهرست منابع

الف) کتاب‌ها

۱. ابوالقاسمی، محسن. (۱۳۸۳). **دستور تاریخی زبان فارسی**. تهران: سمت.
۲. احمدی، بابک. (۱۳۹۰). **ساختار و تاویل متن**. چاپ چهاردهم. تهران: انتشارات مرکز.
۳. بلعمی، ابوعلی. (۱۳۷۹). **تاریخ بلعمی**. تصحیح محمد تقی بهار. تهران: انتشارات زوار.
۴. بهار، محمد تقی. (۱۳۸۱). **سبک‌شناسی نثر**. جلد دوم. تهران: انتشارات زوار.
۵. **تاریخ سیستان (۱۳۶۶)**. تصحیح محمد تقی بهار. چاپ دوم. تهران: انتشارات پدیده خاور.
۶. جرجانی، عبدالقاهر. (۱۳۶۸). **دلایل الاعجاز فی القرآن**. ترجمه محمد رادمثنش. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
۷. حق‌شناس، علی محمد. (۱۳۹۰). **مقالات ادبی و زبان‌شناختی**. چاپ دوم. تهران: انتشارات نیلوفر.
۸. حق‌بین، فریده. (۱۳۹۲). **زبان‌شناسی ایرانی، نگاهی تاریخی از دوره باستان تا قرن دهم**. تهران: نشر مرکز.
۹. خطیب‌رهبر، خلیل. (۱۳۶۷). **حروف ربط و اضافه**. تهران: انتشارات سعدی.
۱۰. خطیبی، حسین. (۱۳۹۰). **فن نثر در ادب فارسی**. چاپ چهاردهم. تهران: انتشارات زوار.
۱۱. خیام، عمر بن ابراهیم. (۱۹۳۳). **نوروزنامه**. تصحیح مجتبی مینوی. تهران: کتابخانه کاوه.
۱۲. دولت‌آبادی، محمود. (۱۳۸۰). **جای خالی سلوج**. تهران: نشر چشمه.
۱۳. روانی‌پور، منیرو. (۱۳۶۹). **سنگ‌های شیطان**. چاپ چهارم. تهران: نشر مرکز.
۱۴. سید قاسم، لیلا. (۱۳۹۶). **بلاغت ساختارهای نحوی در تاریخ بیهقی**. تهران: انتشارات هرمس.
۱۵. شریعتی، علی. (۱۳۵۹). **هبوط**. تهران: انتشارات سروش.
۱۶. شمیسا، سیروس. (۱۳۸۷). **سبک‌شناسی نثر**. چاپ چهاردهم. تهران: نشر میترا.
۱۷. شفیع‌کدکنی، محمدرضا. (۱۳۸۶). **موسیقی شعر**. چاپ دهم. تهران: آگه.

۱۸. صفوی، کوروش. (۱۳۹۰). *از زبان‌شناسی به ادبیات*. جلد اول. چاپ سوم. تهران: انتشارات سوره مهر.
۱۹. غلامرضایی، محمد. (۱۳۹۴). *سبک‌شناسی نثر پارسی*. تهران: انتشارات سمت.
۲۰. فتوحی، محمود. (۱۳۹۰). *سبک‌شناسی، نظریه‌ها، رویکردها و روش‌ها*. تهران: انتشارات سخن.
۲۱. ناتل خانلری، پرویز. (۱۳۹۱). *تاریخ زبان فارسی*. تهران: فرهنگ نشر نو.
۲۲. یاکوبسن، رومن. (۱۳۶۹). *زبان‌شناسی و نقد ادبی*. ترجمه مریم خوزان و حسین پاینده. تهران: نشر نی.

ب) مقاله‌ها

۱. احمدی، بهیه و قاری، محمدرضا. (۱۳۹۴). «نقش بلاغی و هنری و معناآفرینی حروف در زبان شعر». *فصلنامه پژوهش‌های زبان و ادب فارسی*. سال ۹۴. شماره ۳۸. صص ۱۹۷-۱۷۳.
۲. تقی‌پور، ابوالفضل. (۱۳۹۵). «بررسی تطبیقی کارکردهای واو در فارسی و عربی با محوریت اشعار سعدی». *دوماهنامه جستارهای زبانی*. دوره دوم. شماره ۳. صص ۳۴-۱۹.
۳. حق‌شناس، علی‌محمد. (۱۳۸۳). «آزادی و رهایی در زبان و ادبیات». *فصلنامه مطالعات و تحقیقات ادبی دانشگاه تربیت معلم*. دوره ۱. شماره ۳ و ۴. صص ۵۸-۳۹.
۴. خرمشاهی، بها‌الدین. (۱۳۷۴). «نکات قرآنی». *فصلنامه نیات*. سال ۳. شماره ۹. صص ۳۷-۲۶.
۵. ذوالفقاری، داریوش و همکاران. (۱۳۹۱). «دو نوع واو نویافته در علم معانی با تکیه بر شاهنامه». *فصلنامه تخصصی سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی*. سال ۵. شماره ۲. صص ۲۲۷-۲۱۷.
۶. صیادکوه، اکبر و رئیس، آسیه. (۲۰۱۷). «کارکردهای گسترده حرف واو در گلستان سعدی». *فصلنامه هنر زبان*. دوره ۲. شماره ۱. صص ۳۲-۵.
۷. عمران‌پور، محمدرضا. (۱۳۸۴). «ساخت‌های هم‌پایه و نقش زیباشناختی آن در کلیله و دمنه». *پژوهش زبان و ادبیات فارسی*. شماره ۵. صص ۱۴۶-۱۲۱.
۸. فقیه‌ملک، نسرین. (۱۳۸۶). «شور عطف، بررسی نشانه واو عطف در صد غزل سعدی». *فصلنامه علمی پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهراء*. دوره ۱۷. شماره ۶۸-۶۷. صص ۱۶۸-۱۴۷.